
EDUCATION IN THE INTERWAR PERIOD IN TÎRGU-MUREȘ

**Cosmina-Georgeta Oprea (Pașcan), PhD Student, "Babeș-Bolyai"
University of Cluj-Napoca**

Abstract: Either in peace n'or in war education has always been to the attention transylvanians. Right next after the first world war, the main challenge was the integration of the various educational systems, as a result of the implementation of Romanian national unitary state. The educational system has reached a high level of maturity, and as a result, a significant number of the population was educated in an organised form. Primary education was compulsory and free of charges for all citizens, however illiteracy affected a significant proportion of the population, in particular older segments. In this paper, I tried to make a picture, a radiography of the educational system between the two world wars. Also, I emphasiezed the steps that had to be made in order to change a Hungarian system of education into a Romanian one, once the Great Union happened, pointing also the changes that were made on administrative and social plan.

Keywords: educational systems, interbelic, school, maturity, changes.

Din secolul al XVI-lea, ungurii și sașii își ridică mai multe școli în ținutul mureșean. Românii din Tîrgu-Mureș fiind în contact cu ungurii și sașii înțeleg că, școala este un lucru important, și prin cultură ei se vor putea ridica, școala era văzută ca un mijloc de luptă prin care puteau să își apere individualitatea lor. Astfel, românii încep să își deschidă la orașe și sate, școli. De școli se vor ocupa mai ales preoții. Școala românească din vechiul Scaun al Mureșului va lua ființă abia prin secolul al XVIII-lea. Odată ce în anul 1702, iezuiții s-au așezat la Târgu Mureș răspândesc catolicismul printre românii, și vor încerca să îi câștige pe românii prin școli. Iezuiții vor interveni la guvern să le dea preoților anumite favoruri la episcopii români să înființeze cursuri de 6 săptămâni. Astfel se vor deschide aceste cursuri de 6 săptămâni aceste cursuri vor formează temelia școlii românești din Târgu Mureș¹. Însă adevăratele școli românești, se vor înființa numai după 1750. După acest an, numărul școlilor românești va crește. Până atunci copiii de preoți și nobili români vor frecventa școlile ungurești de la sate și din Târgu Mureș. Prin ordinul guvernului din 24 aprilie 1768, îi va obliga pe învățătorii români uniți și neuniți din Târgu Mureș să le instruiască pe fete și pe băieți în ceea ce privește cititul, scrisul, și aritmetica. Școala românească unită se va dezvolta foarte mult în perioada 1782-1794, în perioada în care în fruntea învățământului se afla Gheorghe Șincai, el a fost numit director al școlilor nationale unite din Ardeal, și timp de 12 ani cât a ocupat postul de director, el va înființa 300 de școli românești. După ce ilustrul Gheorghe Șincai, va fi nevoit să plece din cauza unor probleme, locul lui va fi luat de un prieten de al lui, un personaj la fel de important și ilustru care a înființat și organizat mai multe școli unite din județ, acesta fiind Petru Maior. Petru Maior în calitate de protopop de la 1784-1809, va încerca să îi ducă la școală pe cei de la sate, umbla din sat în sat să îi convingă să vină la școală. Existând doar școli unite, cărturarii ortodocsi vor încerca să organizeze și școli românești neunite. Două personalități care s-au ocupat de organizarea școlii neunite au

¹ Traian Popa, Monografia orașului Târgu Mureș, Editura Ansid, Târgu Mureș, 2005, pp. 248-249.

fost: Vasile Pantea, învățător la 1778 în Pănet și Nicolae Panovici învățător, la 1794, în Târgu Mureș. Ambii învățători vor ajunge protopopi, Nicolae Panovici ajunge preot la Târgu Mureș și Alba Iulia, și moare ca protopop la Brașov iar Vasile Pantea ajunge preot și protopop în Târgu Mureș. Cei doi vor desfășura o frumoasă activitate bisericească dar și școlară². În perioada 1850-1876 s-au înființat o serie de școli primare care aveau profesori pregătiți la școlilele normale din Ardeal iar de la 1876 multe școli românești se vor închide, și din această cauză elevii români vor frecventa școlile maghiare de stat. Școala românească înregistrează pierderi materiale și morale, elevii erau nevoiți să învețe limba maghiară la fel și profesorii. În Târgu Mureș, școala românească ia ființă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, și existau două școli românești: una unită și alta neunită. La începutul secolului următor școala neunită dispare și rămâne doar cea unită care se va confrunta cu o mulțime de probleme. Însă odată cu unirea din 1918, se va reface școala primară română din oraș, și astfel se înregistrează un progres cu 86 de învățători³. În Târgu Mureș exista și învățământ secundar, elevii ortodocși se înscriu la liceul reformat iar cei greco-catolici se înscriau la cel romano-catolic. Primul liceu care s-a înființat la Târgu Mureș a fost liceul reformat. Această școală era numită particula și era sprijinită din toate părțile, însă cel mai mare ajutor îl primește de la Ion Bethlen care îi donează 2000 de fl., era situată pe strada Sfântul Nicolae (astăzi str. Ștefan cel Mare), după care s-a mutat în Cetatea Medievală. Școala din Târgu Mureș se va dezvolta la începutul secolului al XVIII-lea. Școala veche ce era în oraș se va uni cu liceul, primind denumirea de colegiu și care cuprindea: școala primară, liceul și internatul. În Colegiul Reformat se aflau o mulțime de profesori bine pregătiți, care își făcuseră studiile la universitățile cele mai renumite din oraș. Datorită faptului că, colegiul avea cadre didactice bine pregătite, elevii erau atrași să vină să studieze aici, chiar și elevii din afara Târgu Mureșului. Printre elevii acestui liceu reformat se pot număra și Petru Maior și Gheorghe Șincai care își făcuseră studiile aici în anul 1766⁴. În perioada secolelor XIV-XV, se găsesc mai multe biserici catolice în Târgu Mureș, lângă biserica catolică, călugării înființează și o școală însă despre trecutul ei nu se știe nimic. Însă școala catolică dispare în secolul al XVI-lea iar o dată cu așezarea iezuților în oraș se va redeschide în secolul al XVIII-lea. Lângă școala se va deschide și un internat care va găzdui și elevi români. La început era un gimnaziu cu trei clase: Principia, Gramatica și Sintaxa, iar din anul 1778 se mai adaugă 2 clase: retorica și poetica. Se înființează și burse pentru ajutorarea elevilor români, episcopul Ion Bob oferă 3000 de fl., pentru întreținerea în internat a patru elevi români, iar protopopii Petru Maior și Martin Micu câte bursă de 1000 de fl. O personalitate care a jucat un rol important în viața politică și culturală și care studiat la acest liceu timp de patru ani, în perioada 1838-1842, a fost Alexandru Papiu Ilarian. Odată ce se vor deschide licee românești, elevii români vor trece de la liceul romano-catolic la liceele românești⁵.

Conform *Dării de seamă* pe anul 1923, la sfârșitul primului an de mandate al primarului Emil A. Dandea, rețeaua școlară a municipiului era formată din 4 grădinițe pentru copii (2 de stat și 2 particulare), astfel existau o gradiniță maghiară a cărui proprietar era A.

² Ibidem, pp.257-258.

³ Ibidem, pp. 263-267.

⁴ Ibidem, pp. 270-272.

⁵ Ibidem, p. 281.

Burger și o grădiniță evreiască privată, aparținând cultului mozaic. Existau 10 școli primare (5 de stat și 5 confesionale). Cele confesionale erau: o școală primară reformată pentru băieți, o școală primară reformată pentru fete, o școală romano-catolică pentru fete, o școală romană-catolică pentru băieți și o școală primară israelită. Din rețeaua școlară făcea parte și liceul românesc de stat pentru băieți, Al. Papiu Ilarian. Înființat la data de 5 octombrie 1919, liceul Papiu avea și o secțiune în limba maghiară, iar pentru cei proveniți din alte școli se organizau înainte de începerea claselor cursuri de însușire a limbii române cu durata de predare de șase săptămâni. Între anii 1919-1920 și 1934/1935, liceul a școlarizat un număr total de 6595 de elevi dintre care: 5428 români (82,3%), 846 evrei (12,83%), 284 maghiari (3,76%), 48 germani (0,73%) și 42 de elevi aparțineau altor etnii. Potrivit documentelor exista și un liceu de fete la Tîrgu-Mureș, Liceul de Fete, care luase ființă la 13 octombrie 1919, liceu de stat cu două secțiuni: română și maghiară. În primul an a afunționat numai cu clasele I și II. La începutul anului școlar 1920/1921 a fost transformat în școală medie, funcționând cu trei clase până la 1 noiembrie 1920, când a fost transformat din nou în liceu, înființându-se și clasa a IV-a. În anul școlar 1922-1923 s-a înființat și clasa a V-a. În anul următor se contopește cu liceul de fete communal maghiar, înființându-se, astfel, și secțiunea maghiară, cu 10 clase, al cărui curs inferior se va contopi cu școala medie de fete din localitate. În anul școlar 1923/1924 secțiunea română funcționa cu 8 clase și alte 2 paralele (I și II), iar secțiunea maghiară se reducea la două clase (a III-a și a IV-a), din lipsă de eleve. În anul de învățământ 1925/1926, acest liceu a fost frecventat de un număr total de 366 eleve (288 românce și 78 de alte etnii), care după confesiunea religioasă, se repartizau astfel: 157 ortodoxe, 124 greco-catolice, 13 romano-catolice, 24 reformate, 44 mozaice și 4 alte confesiuni. Totodată, mai funcționau la Tîrgu-Mureș o școală comercială superioară de stat pentru băieți și una pentru fete, un liceu militar, un liceu romano-catolic și un liceu reformat, o școală de stat specială pentru industria lemnului și a metalului, o școală de ucenici comerciali și una pentru ucenici industriali (aceasta avea 1154 de elevi, dintre care 184 români și 970 de alte etnii, și un corp profesoral format din 20 de persoane), 2 școli de adulți pentru însușirea limbii române, un conservator de muzică și o școală de învățători (normală) pentru băieți.

După naționalitate, tabloul elevilor din școlile primare se prezenta astfel:

Total	Din care											
	Români		Maghiari		Germani		Evrei		Țigani		Alții	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
8282	2716	33	4611	55,6	24	0,3	907	10	18	0,21	6	0,7

În următorii ani, 1924/1925 învățământul ia avânt la Tîrgu-Mureș, astfel rețeaua școlilor primare din municipiu era formată din 15 unități școlare (2 grădinițe de stat și 2 particulare, 11 școli primare, 6 de stat și 5 confesionale); era frecventată de 10769 elevi (3543 români, 5981 maghiari, 28 germani, 6 evrei, 21 țigani), adică 47,10% din totalul elevilor din județ, situație în care, dacă adăugăm și instituțiile în care se desfășura învățământul liceal, pe bună dreptate i se conferea Tîrgu-Mureșului și titlul de “Oraș al școlilor”.⁶

⁶ Virgil, Pană, *Emil Dandea – Un moș primar la Tîrgu-Mureș*, Editura Ardealul, Tîrgu-Mureș, 2012, pp.17-18.

Liceul „Alexandru Papiu Ilarian”, primii ani de la înființare

Cel dintâi liceu românesc din Târgu Mureș, a fost Liceul „Alexandru Papiu Ilarian”. Odată ce a fost înființat Unirea în anul 1918, școala devine un mijloc prin care putea să se consolideze unitatea noastră politică. Elevii români se vor tranferă la școlile românești de pe cuprinsul Transilvaniei. Tot în anul 1919 se înființează și Liceul „Alexandru Papiu Ilarian”, primul său director a fost dr. Petru Hetcou. În data de 5 octombrie, la deschiderea festivă, directorul în discursul său a arătat „ținta ce o urmărește liceul”, scoțând în relief marile însușiri ale lui Alexandru Papiu-Ilarian, bărbat ilustru, caracterul dârz, care va fi modelul școlii, ale cărui însușiri este chemat corpul profesoral de la acest liceu să le verse în sufletele curate ale școlărilor dornici de învățatură⁷. Liceul avea să își desfășoare activitatea în școala de băieți însă s-a dovedit că, era mult prea mic pentru a adăposti un liceu. Atunci prin eforturile directorului și prefectului s-a permis instalarea liceului de băieți în clădirea de azi, care a fost terminată în anul 1914, iar în timpul războiului a fost spital militar⁸. Cursurile vor începe la 6 octombrie cu 5 clase, în anii următori se va mai completa cu câte o clasă și până în anul 1923 se va ajunge la 8 clase, clasele inferioare fiind paralele.

Cadrele didactice erau absolvenți ai universităților ungurești și ale cursurilor de vară de la Cluj, dar și absolvenți ai universităților românești. Liceul era frecventat de fii de țărani, preoți și învățători, iar din an în an se mărește numărul elevilor. Potrivit statisticilor școlare, în anii 1919-1922, elevii români au variat între 98-100%, iar fiii de țărani între 47-51%. În anul 1927, Liceul „Alexandru Papiu Ilarian” se va uni cu școala medie de băieți care s-a deschis în anul 1872⁹.

Importanța înființării acestui liceu și marea lui menire în orașul Tîrgu-Mureș se pot vedea și din vizitele oficiale făcute în primul an de funcționare. În 4 octombrie 1919 – cu o zi înainte de deschidere – liceul a fost vizitat de regale Ferdinand I. Directorul Regional, dr. Valeiu Seni inspectează liceul în 15 noiembrie 1919 și la 23-25 mai 1920. În 9 martie 1920, Secretarul General al Instrucțiunii de pe lângă Consiliul Dirigent, Dr. Onisifor Ghibu inspectează școala. În iunie 1920, vizitează liceul ilustrul fiu al județului dr. Miron Cristea, Mitropolit Primat al României.

La conducerea școlii, în calitate de director, începând cu 1 august 1919 a fost numit harnicul și devotatul profesor dr. Petru Hetcou, cu studii universitare la Pesta, Cluj și Lipsca, apoi funcționând 14 ani ca profesor la Liceul roman din Beiuș în specialitatea limba română și limba germană. Primul corp profesoral a fost constituit din absolvenți ai universităților din Cluj și Budapesta, numiți la 15 august 1919, precum și din absolvenți ai cursurilor de vară de la Cluj, numiți în septembrie.

Corpul profesoral

	Numele profesorilor	A propus				Notă
		studiile	În clasa			
1	Harșia Justin	Lb. franceză	La V	19	23	Dirigentul cl V

⁷ *Liceul Al. Papiu Ilarian la 75 de ani*, Tîrgu-Mureș 1994, p.13

⁸ Traian Popa, *Monografia orașului Târgu Mureș*, Editura Ansid, Târgu Mureș, 2005, pp. 282-283.

⁹ *Ibidem*, p.284-285.

		Lb. germană	V			Director suplinitor
2	Dr. Bozdog Ioan	Lb. română Lb. latină Matematică Științe naturale	Ia II-III Ia II-V	20	1	Dirigentul cl Ia Bibliotecarul Institutului
3	Bucur Iuliu	Religia (gr.cat)	Ia-V	12	1	
4	Lipovan Ion	Lb. română Muzică vocală și instrumentală	II Ia-V	14	1	
5	Ștefan Russu	Religia (gr.or)	Ia-V	12	1	
6	Dr. Musca Petru	Higiena	IV	1	1	Medicul institutului
7	Popa Traian	Lb. română Lb. latină Lb. elenă Geografia Științele naturale	IV-V IV-V V Ia Ia-Ib	21	1	Dirigentul cl IV Custodele muzeului de naturale
8	Popescu Aurel	Gimnastica	Ia-V	12	13	
9	Roșian Ștefan	Istoria Geografia Chimia	II-V II-III IV	19	1	Dirigentul cl.II Custodele laboratorului de chimie
10	Ternovean George	Lb.română Lb.germană Istoria Geografia Dreptul civic	Ia și III III-IV Ia-Ib Ib IV	21	1	Dirigentul cl.Ib
11	Uștea Emil	Matematica Fizica	Ib-V III	19	1	Dirigentul cl.III Custodele muzeului de fizică
12	Vlasiu Emil	Desenul artistic Caligrafia	Ia-V Ia-II	17	1	

Conferința de constituire a corpului profesoral a avut loc la 28 septembrie 1919 sub conducerea directorului dr. Petru Hetcou, care îndeamnă profesorii să-și îndeplinească datoria și-I solicită la grijă față de educația morală, intelectuală și fizică a tinerimii: “Să dezvoltăm în elevi simțul de datorie și să-I dedicăm la muncă serioasă și cinstită, care este temelia învățământului și a caracterului. (...) Deviza liceului nostrum va fi să dăm elevilor o creștere morală, o cultură românească – națională și cunoștințele necesare ca să devină membri folositori patriei și societății”¹⁰.

¹⁰ *Liceul Al. Papiu Ilarian la 75 de ani*, Tîrgu-Mureș 1994, p. 15

În primul an de existență al liceului s-au înscris la cursuri 238 de elevi, din care s-au retras 17, rămânând 221. După confesiune 56 erau ortodocși, 164 greco-catolici și 1 reformat, iar după ocupația părinților 120 fii de preoți, 27 fii de învățători, 25 fii de funcționari, 8 fii de comercianți, 7 fii de meseriași, 1 fiu de ofițer și 1 fiu de avocat.

După locul de naștere, din cei 221 elevi care frecventau liceul în primul său an de existență, 117 provin de județul Mureș – Turda, 25 din județul Cojocna, 25 din județul Turda-Arieș, 25 din județul Târnava Mică, iar restul din alte județe ale Transilvaniei ca Alba, Bistrița-Năsăud, Ciuc, Hunedoara, Orhei, Sibiu, Solnoc-Dobâca, Târnava Mare, Treiscaune, iar alții din județe mai îndepărtate ca Timiș – Torontal, Ilfov, Muscel sau Putna.

Școală de interes național, Liceul Al. Papiu Ilarian nu slujea doar tinerimea locală, ci era o școală de interes național, servind interesele confesiunilor. Mulți dintre elevi fiind din mediul sătesc, școala a fost nevoită să organizeze din primul an internat școlar, fiind primiți 113 elevi din care 13 au fost bursieri, iar 100 de elevi au plătit anual câte 3000 de coroane fiecare, plus taxa de înscriere 100 coroane, iar pentru așternuturile de pat încă 100 de coroane.¹¹

Rezultatele primului an școlar se prezintă astfel: din 238 elevi înscriși la începutul anului școlar au terminat cursurile 221 elevi, din care au promovat 196 (88,69%), iar 25 de elevi au fost declarați repetenți (11,31%).

În decurs de 10 ani de la deschiderea Liceului s-au schimbat 10 directori, cauza principală fiind introducerea în școală a moravurilor politico-sociale de după război. Astfel, în acest interval au fost în funcția de director:

1. dr. Petru Hetcou (1 august 1919-25 mai 1920)
2. Iustin Hașia (15 aprilie – 1 august 1920)
3. Simeon Gogan (1 august 1920 – 1 septembrie 1921)
4. Ioan Cheri (1 septembrie 1921 – 20 aprilie 1923)
5. Arthur Dupont (20 aprilie 1923 – 1 octombrie 1925)
6. George Janet (1 octombrie 1925 – 15 octombrie 1925)
7. Octavian Gheorghiu (15 octombrie 1925 – 1 octombrie 1926)
8. Eugen Todoran (1 octombrie 1926 – 1 septembrie 1927)
9. Ștefan Ph.Dușulescu (1 septembrie 1927 – 8 decembrie 1928)
10. Grigore Ciortea (8 decembrie 1928 – 15 ianuarie 1935).¹²

Profesorii

Dacă în primii zece ani de activitate liceul n-a avut parte de o conducere unitară și continuă, a avut noroc de un corp didactic valoros și select recrutat. Exemplele constau în profesori de la școlile confesionale românești din Beiuș, Brașov, Năsăud, profesori maghiari care au depus jurământul și au dat examen la limba română, absolvenți ai Universității din Cluj, profesori români care au funcționat la școlile maghiare de stat, profesori membri ai Misiunii franceze veniți în România în urma Convenției cu Franța.

¹¹ Arhivele Naționale Române, Direcția Județeană Mureș, Dosarul 1: Liceul Al. Papiu Ilarian din Tîrgu-Mureș , fila 61

¹² *Liceul Al. Papiu Ilarian la 75 de ani*, Tîrgu-Mureș 1994, pp. 16-17

Toți profesorii au avut o bună pregătire univeritară, întâlnindu-se aici trei feluri de experiențe metodice și pedagogice, cum ar fi cele ale școlii românești confesionale din Transilvania, a școlilor de stat austro-ungare, a învățământului din Vechiul Regat.

Un alt liceu din Târgu Mureș a fost Liceul Militar „Mihai Viteazul”, care a fost înființat în anul 1919, în localul școlii reale inferioare de cadeți, școala de cadeți ce s-a deschis în anul 1909. Acest liceu și-a recrutat elevii din întreaga țară, doar în afară de anii 1925, 1926, 1929 când s-au primit elevi din Ardeal și Banat. Liceul a fost vizitat de Regina Maria împreună cu principesa Ileana, și mai apoi de generalul Berthelot, cetățean de onoare al României. Însă odată cu venirea crizei financiare, Ministerul Armatei a decis să desființeze în anul 1932, clasa I, intenționând ca ulterior să se desființeze treptat întregul curs inferior¹³. Pe lângă un liceu de băieți, exista în Târgu Mureș și un liceu de fete care va lua ființă în anul 1907 format din clasa I, și a II-a, în total erau 41 de eleve, însă nu era nicio româncă. Treptat însă se va ajunge la 8 clase. Liceul își desfășura activitatea în anul 1914, în clădirea liceului de băieți, însă la izbucnirea războiului a fost utilizat ca și spital militar iar după război, ca liceu de băieți, iar liceul de fete s-a mutat în clădirea școlii de comerț. Elevele care frecventau aceste liceu erau din oraș, dar și din alte județe din țară¹⁴. După această scurtă prezentare a învățământului putem constata că, învățământul de fete a cunoscut diferite etape, el îmbrăcând diferite forme de: pensioane, școli, licee. În aceste instituții fetele au studiat materii care le învățau cum să devină soții, mame, cum să aibă o purtare adecvată. Însă o dată cu secolul al XIX-lea, femeile se vor orienta și spre universități. Învățământul trebuia să pregătească femeia nu doar pentru viața de familie ci și pentru o viață socială.

În această scurtă lucrare am încercat o radiografie a învățământului târgumureșean, pe care o voi dezvolta mult mai nuanțat în cadrul tezei de doctorat cu titlul: “Elita intelectuală mureșeană românească în perioada interbelică”.

BIBLIOGRAFIE:

Arhivele Naționale Române, Direcția Județeană Mureș, Dosarul 1: *Liceul Al. Papiu Ilarian din Tîrgu-Mureș*;

V. Dragoș, I. Boldea, M. Monoranu, I. Moldovan, *Liceul Al. Papiu Ilarian la 75 de ani*, Tîrgu-Mureș, 1994;

Virgil, Pană, *Emil Dandea – Un moș primar la Tîrgu-Mureș*, Editura Ardealul, Tîrgu-Mureș, 2012;

Traian Popa, *Monografia orașului Târgu Mureș*, Editura Ansid, Târgu Mureș, 2005;

Melinte, Șerban, *Cultura mureșeană în memoria cărților*, Editura Ardealul, Tîrgu-Mureș, 2006.

¹³ Ibidem, pp. 285-286.

¹⁴ Ibidem, pp.286-287.